

Mirko B u l a t

ARHEOLOŠKE ZBIRKE I ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA U SLAVONIJI

Spomenici drevnih vremena odvajkada su privlačili pažnju ljudi na sebe, o čemu imamo, osim narodnih priča i bajki, i poneko svjedočanstvo starih pisaca, koji su ih tumačili na razne načine, ponekad i zapanjujuće točno. Neki od tih nalaza mogli su dospjeti bilo u zbirke hramova, koji su i inače često čuvali darove i iz drevnih vremena, bilo u zbirke bogatih privatnika kao neke vrste kurioziteta. To su međutim bili samo počeci skupljanja spomenika starine, koji se nisu dalje bitno razvili, i kojima je kraj učinio slom antičke civilizacije izazvan velikom seobom naroda. Tek od XI. stoljeća dalje kad počinje stabilizacija novog stanovništva i novi procvat kulture u promjenjenim okolnostima u Evropi, ponovno imamo znakova dodira novih civilizacija sa starim, koji se odražavaju na razne načine, u arhitekturi, nakitu itd. Najinteresantnije svjedočanstvo za to imamo kod nas u nalazu rimske fibule korištene kao privjesak u jednom ranosrednjevjekovnom grobu u Bijelom Brdu¹, te u korištenju rimskih opeka kao poklopnica istovremenih grobova na Zelenom polju u Osijeku.²

Daljnjim razvojem nastaju bogate srednjevjekovne riznice (od riza, vrst raskošne odjeće!) pri crkvama i samostanima, u kojima imamo neke vrste začetke skupljanja predmeta, isprva naravno samo radi materijalne, umjetničke ili religiozne vrijednosti, kasnije i radi nekih drugih razloga. Neke od njih, u povoljnim okolnostima, mogle su dati i osnove za značajne muzejske zbirke. I velikaši su imali svoje riznice pune raznovrsnog blaga, rukopisa i umjetnina, koje nisu uvijek morale biti skupljene samo iz čisto materijalnih razloga. Tako se na pr. spominje za Ilok da je kralj Vladislav, kad je zauzeo taj grad nepokornog Lovre Iločkog, zaplijenio njegovo ogromno blago - 300 prekrasnih odijela izvezenih svilom i zlatom, skupocjeno oružje, zlatan nakit i novac,³ a da se i ne spominje 300 vedara starog dobrog iločkog vina.³

Sve je to bilo na kraju rastureno i uništeno turskim osvajanjem, razaranjem i pljačkom, koje je na skoro 200 godina zaustavilo razvitak Slavonije. Ipak, i u tursko doba su se ponekad čuvali neki nalazi kao kurioziteti. Tako Pigafetta spominje da su uz jednu od kapija turskog Osijeka bile obješene velike životinjske kosti (vjerojatno mamutske nađene negdje u okolini), te da se nad vratima čitaju uklesano u kamen dva rimska natpisa, najvjerojatnije iz ruševina obližnje Murse.⁴

Nakon odlaska Turaka iz ovih krajeva, u vezi s novim poletom gospodarstva u Slavoniji, i obnavljanjem naselja i gradova, počeli su na vidjelo izlaziti mnogobrojni ostaci starih civilizacija. Prema riječima Taubea, stari novci i drugi nalazi nalazili su se po potocima i drugim mjestima u Slavoniji u

nevjerojatnoj množini.⁵ Oni su najprije privukli pažnju stranih putopisaca i istraživača, da navedemo Pigafetu, Marsiliusa, Laziusa i Taubea, a zatim i domaćih, od kojih je svakako najznačajniji Matija Petar Katančić, čiju 150 godišnjicu smrti slavimo ove godine. Iz tog razdoblja imamo spomena o nalazima rimskih spomenika, koji se bilo uzidavaju u crkve kao u Orešcu, bilo dolaze u razne zbirke, crkvene ili privatne, kao u Vinkovcima i Osijeku, a nekima se pak gubi trag. Zanimljiv spomen o jednoj zbirci krajem XVIII. stoljeća u našim krajevima imamo u knjizi "Iter per Poseganam Sclavoniae provinciae mensibus Junio et Julio Anno MDCCLXXII susceptum a Mathia Piller Historiae Naturalis, et Ludovico Mitterpacher, Oeconomiae Rusticae in Regia Universitate Budensi Profesoribus Presbyteris, Budae 1783, gdje se navodi da su se pisci na svom putu za Veliku, gdje su se zadržali tri dana, 11.-13. srpnja 1782., zaustavili u selu Mitrovici (danas Trenkovu), gdje im je nadstojnik tamošnjeg dvorca pokazao rijetke i dragocjene primjerke starog kovanog bakrenog novca, nađenog u Treštanovcima, a potječu iz doba rimskih careva Antonina, Gordijana, Dioklecijana i Maksimijana, te srebrnog Lucile Auguste i Nerve."⁶

Među zanimljivijim zbirkama tog doba mogli bi navesti i zbirku Franjevačkog samostana u Osijeku, gdje su zaslugom Matije Petra Katančića pohranjeni neki rimski kameni spomenici, nađeni u Donjem gradu kod uklanjanja ruševina Murse za gradnju biljske ceste za vrijeme njegovog boravka u Osijeku. Nakon njegovog odlaska takovi nalazi završili su većinom bez bližih podataka u parkovima dvoraca u Osijeku, Bilju ili Tenju, odakle su tek iza 1945. zaslugom dr. Danice Pinterović, prebačeni u Muzej Slavonije, ili su otišli izvan Slavonije.

Takovo stanje je potrajalo sve do sredine druge polovice XIX. stoljeća kada dolazi do novog poleta ekonomskog i društvenokulturnog razvoja i u Slavoniji. Bogatstvo Slavonije arheološkim i drugim kulturno-historijskim materijalom, konačno je ponukalo i domaće ljude da se pozabave osnivanjem muzeja, u kojem bi se skupljali i proučavali i arheološki predmeti sa našeg područja na našem tlu. Tako je došlo 1877. i do osnivanja prvog muzeja u Slavoniji, Muzeja grada Osijeka (danas Muzej Slavonije) ponajviše zaslugom osječkog trgovca Franje Sedlakovića, koji je poklonio svoje zbirke sa svrhom osnivanja Muzeja, te se i kasnije brinuo za njihovu popunu, i održavanje. Jedna od najstarijih zbirki bila je arheološka, uglavnom od predmeta iz rimske Murse sa područja Donjega grada, a tek kasnije su formirane i ostale.

Iako su već tada postojale više ili manje bogate umjetničke, arheološke i numizmatičke zbirke i u drugim mjestima Slavonije - u raznim dvorcima, samostanima i kod bogatijih privatnika, ipak je trebalo dugo čekati da se osnuje idući po redu muzej u Slavoniji. Ta je čast pripala našem slavljenuku, Muzeju Požeške kotline, osnovanom 1924. godine, a tek znatno kasnije osnovani su i ostali. Zanimljivo je međutim navesti te zbirke, u neku ruku predšasnike naših muzeja i njihovih arheoloških zbirki, da se vidi kojim su se mukotrpnim putovima oni rađali.

Prvim počecima naših muzeja gotovo uvijek su prethodile zbirke nekih požrtvovnih lokalnih skupljača, koji su ih većinom skupljali s ciljem da se na njihovoj bazi osnuje lokalni muzej ili zbirka. Bilo je i drugih slučajeva - zbirke kneževa Odeskalki u Iloku, ili grofova Eltz u Vukovaru gotovo i nisu bile pristupačne javnosti, te uglavnom nisu ni dospjele do muzeja, nastalih na njihovom terenu. Druge su uništene i razvučene u burnim događajima iza prvog svjetskog rata, na pr. Turkovićeve u njegovom dvorcu u Kutjevu, koja je sadržavala uglavnom prethistorijske nalaze s područja tog vlastelinstva, zbirka Czech i njegovih nadstojnika u dvorcu u Erdutu, koja je pak sadržavala većinom također prethistorijske nalaze, nađene kod rigolanja vinograda i drugih radova na Velikom i Malom Varadu i drugim brežuljcima u okolici Erduta, te zbirke grofova Normana i Prandaua u njihovim ljetnikovcima i dvorcima oko Podravske Slatine, Donjeg Miholjca i Valpova.

Na vukovarskom području bogatom prethistorijskim nalazištima (Vučedol, Vukovar, Bogdanovci, Loves itd.) nastale su brojne privatne zbirke, od kojih je ostatak one velikog župana Hidegkutića otišao u Zagreb, kao i bogata zbirka Gustava Doria, vezana isključivo za Vukovar i okolice vrlo vrijednim arheološkim materijalom u keramici, kosti, metalu, a naročito u bronci, dok je vrlo lijepa zbirka vučedolske keramike dr. Türka nažalost nestala.

U Osijeku je osobito zaslugom CF. Nubera, koji je muzeju u nekoliko navrata poklonio svoje zbirke arheoloških predmeta i novaca, skupljeno mnogo prethistorijskih, rimskih i srednjovjekovnih nalaza sa šireg osječkog područja, nažalost, kako je to tada bio općenit običaj, gotovo bez ikakvih podataka o mjestu i okolnostima nalaza. Bogatu zbirku timskih nalaza s područja Murse ostavio je muzeju i osječanin Makso Zucker, a također i Karlo Fock, dok je zbirka Oskara Frimla Antunovića otišla u Zagreb.

Izbijanjem prvog svjetskog rata došao je tada jedini muzej u Slavoniji - osječki, u tešku situaciju. Zbirke su bile spakovane i sklonjene, obustavljena je gotovo svaka aktivnost. Tek početkom tridesetih godina mogao je on, nakon što je dobio jedan kat zgrade na Mažuranićevom šetalištu u Gornjem gradu, obnoviti svoju djelatnost. Međutim već 1924. godine, kako je naprijed rečeno, dolazi zaslugom velikog istraživača prošlosti Slavonske Požege prof. Julija Kempfa, do osnivanja muzeja u Požegi, isprva u manjem obimu, i pod nazivom Gradski prosvjetno-kulturni muzej, a deset godina kasnije i do osnivanja muzeja u Slavonskom Brodu. I on je otvoren zaslugom jednog skupljača, bivšeg željezničkog činovnika Julija Hofmana, koji je tek nakon višestrukih pokušaja uspio 23. I. 1934. ishoditi odluku tadašnjeg Gradskog poglavarstva o osnivanju "Gradskog i arheološkog muzeja", kako se tada nazivao.

Tek nakon oslobođenja naše zemlje nastupio je pravi polet muzejske djelatnosti u Slavoniji, kada se uglavnom izgradila današnja mreža muzeja i zbirki, naravno ne odmah, niti u uvijek jednakom intenzitetu. Od novo osnovanih muzeja i zbirki neke se

nisu održale, na pr. Pleternica, dok neke ponovno pokušavaju, ovaj put s boljim uspjehom, na pr. Nova Gradiška, a neke su tek u osnivanju.

Gledajući po godinama, to bi izgledalo ovako: 1946. Gradski muzej Vinkovci, 1948. Gradski muzej Vukovar, 1952. Muzej Đakovštine, Gradski muzej Ilok, Muzejska zbirka Franjevačkog samostana Šarengrad; 1953. Gradski muzej Virovitica, Muzej u Županji, 1956. Muzejska zbirka Valpovštine, 1964., i ponovno 1972. Muzejska zbirka Nova Gradiška; 1971. Zbirka starina daruvarskog kraja, Muzejska zbirka Orahovica; 1972. ponovno Nova Gradiška, 1974, Zavičajni muzej Našice, 1975. Muzej Belišće, a vrše se pripreme i za osnivanje zbirki, odnosno muzeja, u Zmajevcu te Donjem Miholjcu, i Podravskoj Slatini, čime bi mreža muzejskih ustanova u Slavoniji bila gotovo kompletna.

Arheološke zbirke, odnosno odjeli obično su najjače zbirke muzeja, ono osnovno što je on posjeduje, i što izlaže. Rijetki su muzeji - i to većinom samo neki usko specijalni - u Slavoniji, koji nemaju arheološku zbirku. Gotovo svi su zapravo kompleksni muzeji zavičajnog tipa (Muzej Slavonije u Osijeku je regionalan), no nažalost nema centralnog, čisto arheološkog muzeja za Slavoniju, koji bi organizaciono i kadrovski bio dovoljno jak za organizaciju arheološkog rada u Slavoniji, pa bi tu funkciju trebao obavljati Muzej Slavonije.

Muzeji, odnosno zbirke, skupljaju nalaze sa svog užeg područja, tako da njima osvjetljavaju užu lokalnu historiju svog kraja i njegov ekonomski, društveni i kulturni razvitak, ali neke arheološke zbirke imaju i šire značenje (Osijek, Vukovar, Vinkovci, Brod, Požega, Đakovo). Arheološke zbirke u navedenim muzejima obično imaju složenu strukturu: u njih može biti uključena zbirka fosilija ili geološko-paleontološka zbirka, ili historija kraja, zatim prethistorijska zbirka koja počinje od neolitskog razdoblja, pošto sigurnih tragova paleolita i mezolita u Slavoniji zasad još nema, te preko bakrenog i brončanog doba dolazi do starijeg i mlađeg željeznog doba; antička zbirka, u koju može biti uklopljena i seoba naroda, te zbirka ranog srednjeg vijeka, koja je obično uklopljena u srednjevjekovnu, odnosno historijsku zbirku. Tu mogu biti u upotrebi razni nazivi, koji su, kao i detaljnija podjela, ovisni o mogućnostima, koje pruža teren, odnosno nalazišta, te o njegovom specifičnom historijskom razvitku i t.d. Tu još može biti lapidarij antičkih ili srednjevjekovnih spomenika, a obično je uključena i numizmatička zbirka (koja je u nekim mjestima odvojena u posebni odio).

Veliku važnost u razvoju arheoloških zbirki, pored kadra i nekih drugih uvjeta, imalo je i posjedovanje odgovarajućih prostorija za postav i depo. Većina muzeja u Slavoniji je taj problem nakon dužeg ili kraćeg razdoblja teškoća (ponekad i višekratnih seoba, adaptacija i t.d.) danas uglavnom uspješno rješila, tako da zadovoljavajuće i usto atraktivne prostore imaju Vukovar, Ilok (nedostaje depo), Slavonski Brod, Đakovo, Vinkovci, Valpovo, Našice, Požega i Županja, dok se neki još muče u neodgovarajućim i zapuštenim prostorijama, koje odbijaju

posjetioce i onemogućavaju adekvatno izlaganje (nedovoljan prostor, premale prostorije, zastarjele vitrine). U tom pogledu bolje su prošli muzeji koji su otpočinjali ispočetka, pa su odmah postav uredili po muzeološkim principima s odgovarajućim vitrinama i opremom, jer je mnogo teže adaptirati zastarjelo, kao i obrađivati nagomilani materijal.

Terenske radove koje su obavili pojedini muzeji odnosno zbirke obradit ćemo kasnije, dok ćemo sada ukratko prikazati -- jer za opširniji prikaz nemamo prostora -- pojedine važnije arheološke zbirke na našem terenu, potrebu njihovog osnivanja.

ARHEOLOŠKI ODIO MUZEJA SLAVONIJE U OSIJEKU osnovan je zajedno s osnivanjem muzeja, 1877. godine, Sedlakovićevom donacijom, te se tokom vremena popunjavao zbirkama osječkih skupljača Nubera, Zuckera, Focka, a u novije vrijeme i Liske, Mužnaja i Radanovića, kao i preuzimanjem nekih predmeta iz ranijih zbirki, na pr. rimskih kamenih spomenika iz nekih dvoraca u okolici, a naročito predmetima sa iskopavanja i rekognosciranja te nadzora građevinskih radova u bližoj i daljoj okolici (Bijelo Brdo, Sarvaš, Osijek, Dalj, B.Manastir, Batina Skela, Erdut i td.).

U većem je podijeljen na zbirku fosilija, prehistorijsku zbirku, antičku zbirku sa seobom naroda, zbirku ranog srednjeg vijeka do XII.stoljeća zaključno; uz antičku zbirku je i značajan lapidarij rimskih natpisnih i drugih spomenika, dok su odvojene još mala egipatska i grčka zbirka. Unutar pojedinih zbirki izdvojene su velike grupe predmeta po posebnim kriterijima, na pr. zbirka Nuber, zbirka Zucker, Fock i t.d.; nadalje zbirke prehistorijskih nalaza iz B.Manastira, Batine Skele, Dalja, Sarvaša, Osijeka, Erduta i t.d.; rimska Mursa, gdje imamo grupe keramike, svjetiljaka, terra sigillate, stakla, gema, koštanih predmeta, nakita, građevnog materijala, slikane žbuke, brončanih posuda, brončanih i glinenih figurica, kipova, natpisa, oruđa i t.d.; taj je materijal podijeljen i po užim područjima nalaska, na pr. Trg Vladimir Nazora, Bolnica, Savićev prolaz, Vukovarska cesta, Ljevaonica i t.d. Nadalje ostala antička nalazišta -- Dalj, B.Skela, Popovac i t.d. Broj predmeta je vrlo velik, i iznosi nekoliko desetaka tisuća; među značajnijim mogli bi navesti zbirke prehistorijske keramike iz B.Manastira, Batine Skele, Sarvaša i Kozarca; model vučedolskog glinenog stolića iz Sarvaša; bakreni nadžak s ukrašenom drškom iz Osijeka, latensko oružje i nakit iz keltske nekropole na ciglani a u Donjem gradu, zbirku gema i rimskog zlatnog nakita iz Murse, brončanu vaz u obliku Pana iz Dalja, rimske natpisne spomenike iz Osijeka, ranosrednjevjekovni nakit iz nekropole u Bijelom Brdu i t.d.

U planu je preuređenje i modernizacija izložbenog postava, koja se treba obaviti iduće godine u okviru priprema za proslavu 100 godišnjice Muzeja Slavonije 1977. godine. Materijal se obrađuje i objavljuje uglavnom u muzejskoj publikaciji "Osječki zbornik". Prema studiji Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SRH, "Stanje i problemi muzejske djelatnosti u SR Hrvatskoj", ovaj odio u Muzeju Slavonije u Osijeku čini izuzetak među ostalim takovima u Hrvatskoj, te po obimu, sadržajnoj vrijednosti, tradiciji rada i aktivnosti razvija stvarnu muzejsku djelatnost.¹⁰

ARHEOLOŠKI ODIO MUZEJA POŽEŠKE KOTLINE, SLAVONSKA POŽEGA, prošao je, kao i u ostalim muzejima, različite faze formiranja i razvoja. Tako je još 1930. godine u okviru Muzeja postojala među ostalim, paleontološka, prehistorijska i antička zbirka, te lapidarij srednjevjekovnih spomenika, a 1957. paleontološka, prehistorijska i antička zbirka, dok su srednjevjekovna keramika i čuvena kamena plastika iz Rudina bile u okviru historijske zbirke. Danas je od arheološke odvojena i numizmatička zbirka, a među značajnijim grupama nalaza možemo navesti morske školjkaše iz Panonskog mora i ostatke kenozoičkih sisavaca u paleontološkoj zbirci, zatim neolitske i eneolitske nalaze - kameno oruđe i oružje te keramiku iz okoline Sl. Požege, brončanodobno i željeznodobno oruđe i oružje, te keramiku, među ostalim i s nalazišta Novoselci kod Sl. Požege, nadalje znatnu zbirku latenskih nalaza (keramika, staklene perle, brončani nakit i t.d.) s lokaliteta Gradac kod Pleternice, dok se među antičkim nalazima ističu noviji nalazi iz kasnoantičke nekropole sa Treštanovačke gradine kod sela Tekića (nakit, staklo, keramika i t.d.). Ti materijali korišteni su i za stalnu izložbu Muzeja.

ARHEOLOŠKI ODIO MUZEJA BRODSKOG POSAVLJA, SLAVONSKI BROT, spada među najbolje, ako ne i najbolje uređene i postavljene arheološke zbirke u Slavoniji, što je postignuto nakon solidnih priprema i studija te skupljanja izvora i materijala sticajem prilika u dva navrata, pošto je prvi moderni postav, ostvaren 1954. godine¹¹, bio teško oštećen potresom 1964. godine. Novi postav otvoren je 21. IV. 1969. godine, te je postigao jedno-dušno priznanje.¹² U postavu arheološkog odjela obrađene su slijedeće veće teme:

1. Prahistorijska naselja Brodskog Posavlja
2. Brod i Brodsko Posavlje za vrijeme rimske dominacije od I-V. st.
3. Pad Rimskog carstva - seoba naroda, doseljavanje Slavena

Na kulturnom i kronološkom opredjeljivanju naselja i pokretnog arheološkog materijala, na izboru i obradi za tematski prikaz radili su Katarina Petrović i Brane Belić, odnosno Milena Nedeljković, uz povremeno konzultiranje istaknutijih vanjskih stručnjaka, dok je period pada rimskog carstva i seobe naroda, koji je morao biti prikazan grafički, razradio Đuro Bazler. U okviru veće teme "Prahistorijska naselja Brodskog Posavlja" obrađene su uže teme (Naselja mlađeg kamenog doba Brodskog Posavlja, Naselja bakarnog doba Brodskog Posavlja, Naselja ranog i srednjeg bronzanog doba Brodskog Posavlja, Naselja, ostave i nekropole kasnog bronzanog doba, te Naselja željeznog doba Brodskog Posavlja), u okviru kojih su opet obrađene pojedine manje teme, već prema materijalu, koji je stajao na raspolaganju.

Arheološki odio Muzeja Brodskog Posavlja vrlo je bogat raznolikim arheološkim materijalom prehistorijskog doba, zahvaljujući bogatstvu tog područja mnogobrojnim nalazištima počev od mlađeg kamenog doba, na pr. Igrač, pa dalje, pri čemu je naročito važna skupina kasnobrončanodobnih ostave, po kojoj

možemo suditi da je taj kraj tada bio jedan od najvažnijih centara metalurške proizvodnje u Evropi. Za razliku od prethistorijskih, antički su nalazi relativno slabije zastupljeni.

ARHEOLOŠKI ODIO GRADSKOG MUZEJA VINKOVCI, koji je također stvoren marljivim radom dvaju vinkovačkih skupljača, poslije niza drugih, Mate Medvedovića i Matije Klajna, spada u fundamentalne zbirke ovog Muzeja. Zahvaljujući arheološkom bogatstvu svog terena sa više bogatih prethistorijskih i srednjovjekovnih nalazišta, te jednim izuzetnim antičkim - ostaci grada Colonia Aurelia Cibalae, ovaj je odio bogat raznovrsnim prethistorijskim, antičkim i ranosrednjovjekovnim materijalom. Tu možemo navesti: neolitske i eneolitske nalaze iz Sopota, Dirovog brijega i Tržnice, i drugih lokaliteta iz okolice Vinkovaca, raznovrsno bronačno oruđe, oružje i nakit iz Vinkovaca, Vrbanje, Vinkovačkih Banovaca, Đeletovaca, Županje i t.d., halštatsku keramiku, uglavnom urne i nakit iz Vinkovaca, Županje i t.d., latensko oružje iz grobova u Zemunu, zatim rimski nakit, oruđe, oružje, keramiku, staklo, sitnu i veću plastiku, kamene sarkofage, od kojih jedan ima sa strane reljef ribe. Naročito se ističu ranokršćanski spomenik s natpisom iz V.st., te zlatna pločica s nepoznatim pismom iz jednog groba u Vinkovcima.

ARHEOLOŠKA ZBIRKA GRADSKOG MUZEJA VUKOVAR, smještena nakon dužih peripetija u novim prostorijama u dvorcu, obrađuje prehistoriju kraja s posebnim osvrtom na vučedolsku kulturu, "ilirsko-keltsko" i rimsko razdoblje i rimski Cornacum, a počine s bogatom zbirkom fosilnih ostataka i s kratkim osvrtom na paleolit. Dalje slijedi neolitsko razdoblje, vučedolska kultura i lokalitet Vučedol, te halštatski nalazi iz nekropole Lijeve bara. Keltski i rimski materijal potječe naročito iz Sotina (Cornacuma), dok je ranosrednjovjekovni također zastupan iz nekropole na Lijevoj bari. Uz rimski materijal ide i mali lapidarij.

I ovaj muzej, odnosno njegova arheološka zbirka, ističe se, kao i prethodni, također i organiziranjem raznovrsnih izložaba, predavanja, izdavanjem publikacija i raznovrsnim drugim aktivnostima, te spada, kako po svom materijalu, tako i po svojoj djelatnosti, među istaknutije arheološke zbirke Slavonije.

ARHEOLOŠKA ZBIRKA MUZEJA ĐAKOVŠTINE, koja je nakon dužih peripetija i seobe nakon potresa 1964. godine postavljena i otvorena zajedno s drugim zbirkami u novoj zgradi Muzeja, posjeduje, zahvaljujući marljivom radu bivših svojih voditelja, Hedvige Dekker, Branke Raunig, kao i sadašnjih, brojne i zanimljive predmete koji osvjetljavaju najstariju prošlost Đakovštine. Uz arheološki materijal nalazi se i paleontološki kao i mala kolekcija numizmata. Od prethistorijskog materijala zastupljeni su uglavnom površinski nalazi iz okolice Slatinika, Potnjana, Gorjana, Vuke, Velike Kopanice, Budrovaca, Štrbinaca, Mrzovića i t.d. Među antičkim nalazima najznačajniji su nalazi iz novo otkrivenih kasnoantičkih grobova u Štrbincima (nalazi iz ranije nađenih grobova otišli su u Zagreb), među kojima se svakako ostiče jedinstvena čaša sa zlatnom folijom, jedan od najznačajnijih kasnoantičkih nalaza u Slavoniji.

Bogat arheološki teren omogućit će dalji razvoj ove arheološke zbirke, naravno, kao i kod ostalih, uz njeno pravilno kadrovska i materijalno-financijsko tretiranje.

ARHEOLOŠKA ZBIRKA GRADSKOG MUZEJA ILOK, koji se nalazi u sastavu poduzeća "Ilokturist" od 1972. godine, smještena je na dijelu prvog kata dvorca u Iloku, kamo je preseljena nakon rušenja bivše zgrade muzeja, kurije Brnjaković, zbog slijeganja terena 1967. godine. Ovdje je, nakon adaptacije bivšeg dvorca Odeskalki, postavljena arheološka zbirka prema scenariju M. Bulata, djelomično s posuđenim materijalom Muzeja Slavonije. Stalna izložba arheološke zbirke prikazuje prethistoriju kraja i rimski Cuccium, dok se među predmetima koje zbirka posjeduje, a koji su velikim dijelom skupljeni zaslugom bivšeg direktora prof. Josipa Meštrovića, ističu okamine morskih školjaka i puževa, zubi, kosti i kljove mamuta iz Orašja, zub stepskog medvjeda nađen 1957. navodno uz paleolitsko ognjište na Lovki, glineni neolitski utezi, koštana šila, kamene sjekire iz Iloka, ulomci fine i grube eneolitske keramike, nekoliko čitavih kaneliranih ili neukrašenih ranobrončanodobnih većih i manjih vrčeva, trakokimerska ostava ukrasnih brončanih predmeta nađenih u jednoj glinenoj posudi, nešto sitnih latenskih i rimskih predmeta, pojedini primjerci rimske keramike, glinene vodovodne cijevi iz rimskog akvedukta za Cuccium, primjerci oružja, te posebno ulomak nadgrobno spomenika s reljefnim portretima kao i dva velika kamena sarkofaga, te rimski novci.

ARHEOLOŠKA ZBIRKA GRADSKOG MUZEJA VIROVITICA, smještena u prostorijama Muzeja u dijelu dvorca u Virovitici, sadržava nalaze fosilija iz Terezinog polja, prethistorijske i rimske nalaze s ciglane u Virovitici, halštatske urne iz Cabune, srednjevjekovno oružje iz nalazišta kod Borove, i grobne priloge, uglavnom nakit, sa starohrvatske nekropole kraj Starog Gradca. Među prethistorijskim nalazima ističu se neolitske kamene sjekire s bivše ciglane Nemeček (danas ciglana Valent Gazdek) kod Virovitice, gdje je djelomično uništena, a djelomično otkopana 1967. godine u suradnji s Arheološkim muzejem iz Zagreba, jedna kasnobrončano-dobna žarna nekropola ravnih grobova, predstavnik najstarije faze KZP u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, koja je po njoj i nazvana virovitička. Od tog materijala se ističe više keramičkih posuda (urni), nekoliko brončanih igala, bodež i dljeto. Iz rimskog doba s istog položaja zanimljiva je kasnoantička staklena čaša s plavim reljefnim bobama, te novci Konstantina Klora iz jednog groba kod Ribnjaka kod Virovitice. Među srednjevjekovnim nalazima iz Starog Gradca najbrojnije su naušnice (oko 20 komada), a od srednjevjekovnog oružja iz Borove ističu se mačevi, koplja i sjekire.

ARHEOLOŠKA ZBIRKA MUZEJA U ŽUPANJI obuhvata paleontološko arheološki materijal, nađen u bližoj okolini Županje. Među njim ističe se prethistorijski čun, brojni primjerci prethistorijske (neolitske, eneolitske, brončanodobne i željeznodobne) keramike i oruđa od kamena i metala, naročito iz značajnih lokaliteta Štitara i Podgajaca te Bošnjaka; među antičkim materijalom ističe se ulomak crijepa s pečatom legije II Aditrix, jedan od

rijetkih nađen južno od Drave; posebno su važni primjerci starohrvatskog nakita iz poznate ranosrednjovjekovne nekropole s ciglane Daraž uz Savu kod Bošnjaka, sa koje je u postavu izložen i jedan skeletni grob. Od ostalih muzejskih zbirki ili muzeja, koji su većinom tek u stvaranju (na pr. Nova Gradiška), ili pak nemaju značajnijih arheoloških nalaza, zaslužuje da se spomene ARHEOLOŠKA ZBIRKA NOVOOTVORENOG ZAVIČAJNOG MUZEJA U NAŠICAMA, gdje su zahvaljujući marljivom radu suradnika Branka Kranjčeva i Zorana Markovića te direktora Josipa Valera sakupljeni brojni geološki i petrografski primjerci s područja slavonskih planina, i otkriveni brojni dosad nepoznati arheološki lokaliteti, većinom prethistorijskog i srednjovjekovnog razdoblja, od kojih su neki i istraženi. Među nalazima ističu se ulomci grube i rjeđe fine starčevačke keramike iz Podgorača, sopotske, licenske i inknustirane keramike južne Transdanubije, također iz Podgorača, lasinjska iz Koške nešto ulomaka latenske i rimske keramike opet iz Podgorača, nešto rimskih novaca iz Seone, a posebno su brojni nalazi srednjovjekovne keramike i pećnjaka kao i drugog srednjovjekovnog materijala iz Našica, koji nam otkrivaju uvid u život, značaj i opseg tog mjesta u srednjem vijeku iz ranijeg razdoblja srednjega vijeka potječe keramike, iz djelomično istraženog lokaliteta Koška-Pjeskana I. Tako nam djelatnost ove arheološke zbirke pomaže da popunimo dosad poznatu prazninu na području srednje i zapadne Slavonije, koja je dosad arheološki bila razmjerno slabo istražena, i u tom leži njezina važnost i zadatak. Što se arheoloških istraživanja tiče, ona se u Slavoniji zapravo već obavljaju tokom dugog vremena, te su dosad iznijela na vidjelo već mnogo podataka o najstarijoj njenoj prošlosti. Nažalost, iz raznih razloga dolazilo je dosad već u više mahova do gotovo potpunog prekida kontinuiteta istraživanja, tako da su iduće generacije istraživača obično morale gotovo sve otpočinjati iznova. K tome moramo uzeti u obzir da je za posljednjih 200 godina došlo do velikih promjena u stanju očuvanosti pojedinih lokaliteta, i mogućnosti njihovog opažanja na terenu, jer su za to vrijeme iskrčene mnoge šume, isušene močvare, preorani mnogi tereni, zasađeni i rigolovani mnogi vinogradi, iskopani brojni kanali, sagrađene mnoge zgrade i podignuta nova ili daleko proširena stara naselja, izgrađene mnoge prometnice i t.d., što je sve moglo teško oštetiti arheološke lokalitete. Ono što je na terenu Katančić još mogao vidjeti prije 200 godina, danas je u mnogo slučajeva razorano, razvučeno, prekopano ili na koji drugi način devastirano, tako da je danas mnogo teže nego ranije otkriti čisto reambuliranjem neki novi lokalitet. Istina je da nam brojni terenski radovi - kopanje temelja, kanala i slično, daju s druge strane i više mogućnosti da na drugi način otkrijemo neki lokalitet koji se inače po površinskim indicijama ne bi mogao uočiti, ali su naše snage, računajući broj stručnih kadrova, daleko, daleko preslabe da bi mogli kontrolirati sve takove radove na veoma opsežnom terenu. Terenski arheološki rad obuhvaća niz faza međusobno povezanih, koje se nužno nadopunjuju i uvjetuju, što često ne shvaćaju neupućeni u arheologiju. Ne ulazeći u prethodne radove, kao sakupljanje i proučavanje izvora, starih mapa i planova nekog terena, starih ili karakterističnih naziva koji mogu pomoći kod određivanja mjesta, površine i karaktera lokaliteta, tu su prije

svega njegovo rekognosciranje, odnosno primarno upoznavanje na licu mjesta s položajem, rasprostranjenošću i drugim karakteristikama određenog arheološkog terena, na što se nadovezuje sondiranje, i zatim, ako su rezultati povoljni, te ako druge mogućnosti to dozvoljavaju, dolazi do sistematskog iskopavanja. Za naš teren specifičan je silom prilika bio i nadzor raznih terenskih radova, na pr. kopanje raznih rovova, kanala, temelja i iskopa kojom prilikom se također mogu pojaviti arheološki materijali. To je naročito došlo do izražaja na području Donjega grada, odnosno rimske Murse, te Vinkovaca (Cibala), a u manjoj mjeri u Brodu i nekim drugim mjestima, gdje se na tim terenima izvode brojni građevinski radovi, koji u velikoj mjeri angažiraju tamošnje arheologe, za razliku od drugih mjesta, gdje takovih problema nema. Danas se u takovim slučajevima izvode prethodna zaštitna istraživanja, često i u većem obimu, po kojem ponekad dosižu i nivo manjeg ili većeg redovnog sistematskog istraživanja. Nažalost, zbog vrlo malog broja stručnjaka na tim terenima, koji su uz to angažirani i drugim problemima, gotovo je nemoguće normalno i redovno obrađivati tako sakupljeni brojni materijal, pošto takovi radovi dolaze jedan za drugim, a postoje još i neka druga nerješena, ili nedovoljno rješena pitanja.

Prvi su zapravo obišli i opisali neke naše lokalitete, odnosno nalaze, zapravo još neki učeni putnici, koji su prošli Slavonijom još u tursko doba, kao na pr. već spomenuti Pigafetta. Kasnije, iza izгона Turaka, možemo spomenuti Taubea, koji spominje u svom Historijskom i geografskom opisu Kraljevine Slavonije i Vojvodine Srijema 1777. i 1778. godine¹³, niz ruševina u Slavoniji, među njima i ruševine Murse između Tvrđe i Donjega grada. Mnogo je značajniji Katančić, koji je obišao mnoge terene oko Osijeka i Dalja te u Baranji, te trase rimskih puteva od Osijeka do Budimpešte, odnosno do Zemuna, i ostavio o tome podatke o mnogim svojim djelima, posvećenim antičkoj historiji i geografiji.¹⁴ Na jednom svom putovanju zapazio je i ruševine i neke spomenike i kod Vetova (bit će da se odnosi na Treštanovačku gradinu kod Tekića), te ostavio jedan od najstarijih spomena tog lokaliteta.¹⁵

Od 70-tih godina prošlog stoljeća ponovno se počinje javljati interes za nalaze iz Slavonije, koji se ponovno javljaju u izvještajima stranih i domaćih putnika. Među najznačajnije spadaju izvještaji velike naučne ekskurzije Bečkog Univerziteta, koja je u tri navrata prošla i našim krajevima, a rezultate svojih opažanja, među kojima i onih iz Osijeka i Dalja objavila u stručnom časopisu.¹⁶ Ovdje naravno ne navodimo sve izvještaje i zapažanja mnogobrojnih stranih i domaćih putnika i stručnjaka o nalazima i nalazištima Slavonije koje su tada obišli i vidjeli, jer za to nema na ovom mjestu mogućnosti, no to bi vrijedilo jedamput potpunije obraditi radi mnogih korisnih podataka koji se tu mogu naći.

Ti su radovi bili prekinuti prvim svjetskim ratom, za vrijeme kojeg, kao i dugo vrijeme nakon njega, nije naravno bilo nikakvih istraživanja. Neposredno prije drugog svjetskog rata njemački arheolog RR Schmidt rekognoscirao je i niz pret-

historijskih, uglavnom neolitskih i eneolitskih nalazišta na području Srijema i Slavonije, duž Dunava i Drave, a na nekim lokalitetima vršio je i iskopavanja. Te je rezultate koristio za postavljanje prve ozbiljnije kronologije neolita i eneolita na našem području¹⁷, a njegove rezultate koristio je kasnije i V. Milojčić za svoje epohalno djelo o neolitskoj kronologiji Evrope¹⁸.

Iza drugog svjetskog rata obavljena su vrlo mnoga rekonosciranja na teritoriju Slavonije, od 50-tih godina dalje, kako od strane Muzeja Slavonije, tako i od ostalih slavonskih muzeja, kao i nekih republičkih ustanova, na pr. Arheološkog muzeja iz Zagreba, te Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture. Tom prilikom otkriveno je vrlo mnogo novih lokaliteta, kao i provjereno dosta starih, poznatih iz literature, a ujedno je sakupljeno i dosta raznovrsnog materijala. Broj do sada utvrđenih lokaliteta penje se prema evidenciji Regionalnog zavoda u Osijeku na oko 600; nije mi poznato da se neka naša druga pokrajina može pohvaliti tolikim brojem. Ponavljam da mi nije moguće ni izdaleka detaljnije navesti sve što je učinjeno, no učinjeno je mnogo. Tako je na pr. Hedviga Dekker iz Muzeja Đakovštine utvrdila samo 1953. godine 16 prethistorijskih, 7 antičkih i 5 srednjovjekovnih lokaliteta; Muzej Brodskog Posavlja utvrdio je u toku sistematskih rekognosciranja svog terena 50-tih i 60-tih godina 97 prethistorijskih nalazišta¹⁹, a slične bi se cifre mogle navesti i za ostale - Požegu, Viroviticu, Osijek, Vukovar, Vinkovce, Županju, Našice i t.d. Neka od tih istraživanja obavile su te ustanove samostalno, a neke u suradnji s navedenim i nekim drugim republičkim ustanovama. Od naših stručnjaka zaslužni su za ranije razdoblje dr. Danica Pinterović, Hedviga Dekker, Josip Korda i Matija Klajn, A.E. Brlić, Josip Langhamer, Stjepan Gruber, Katarina Petrović, Dragutin Dopler, Emil Spajić i drugi, a za novije doba, od 60-tih godina dalje i novi stručni naraštaj naših ustanova; od početka 70-tih godina priključio se i Regionalni zavod iz Osijeka, čiji su stručnjaci također obavili niz obilazaka terena, u suradnji sa stručnjacima lokalnih muzeja, radi evidencije i registracije arheoloških lokaliteta. Od vanjskih stručnjaka naročito treba istaknuti našeg zaslužnog konzervatora Anđelu Horvat, te arheologe Ivicu Degmedžić i Kseniju Vinski, te Stojana Dimitrijevića, dok je ekipa Arheološkog muzeja iz Zagreba zadnjih godina vršila i samostalna rekognosciranja na području Požeške kotline.²⁰

Ogroman je broj i drugih, već spomenutih akcija specifičnih za neka mjesta našeg terena, naime nadzor raznih građevinskih radova, o čemu je nešto više rečeno naprijed. Još je Katančić prisustvovao radovima na uklanjanju ruševina Murse 70-tih godina XVIII. stoljeća, kojom prilikom nam je ostavio i opis nekih velikih, tada otkrivenih građevina i nalaza, o kojima inače ne bi imali nikakvih podataka, te bi naše znanje o Mursi bilo još više smanjeno. O miljokazu nađenom prilikom radova na gradnji nove ceste u Baranji napisao je što više svoju čuvenu Disertaciju, u kojoj je uostalom opisao i ostale tadašnje nalaze iz Osijeka. Krajem prošlog i početkom ovog stoljeća došlo je do gradnje niza novih objekata u Osijeku, kojom prilikom

je tadašnji kustos Osječkog muzeja, Vjekoslav Celestin vršio nadzor i obavio neka manja istraživanja, o čemu su nam se na žalost sačuvali samo oskudni podaci. Brojni prethistorijski i rimski nalazi nađeni su tako kod gradnje tzv. Topničke vojarne u Donjem gradu, dok su kod gradnje hale bivšeg Krausovog paromlina u Donjem gradu otkopani temelji rimskih termi s hipokaustnim uređajima. Značajnijih nalaza bilo je i kod gradnje bivše Učiteljske škole na današnjem Trgu Vladimira Nazora u Donjem gradu, zatim na području Donjogradske bolnice, kod kopanja kanala u Donjem gradu i t.d.²¹ Sličnih slučajeva je bilo i drugim slavonskim mjestima, no ti su nalazi većinom otišli u Zagreb.

Novi polet dobili su ti radovi u Osijeku tridesetih godina ovog stoljeća, zaslugom članova Arheološkog kluba Mursa, naročito dr. Bosendorfera i ing. Franjetića, koji su pomagali već ostarjelom Celestinu kod nadzora građevinskih radova u Donjem gradu. Naročito su značajni bili radovi na Donjogradskom prometnom skladištu i Kožari, gdje su prerasli u zaštitna iskopavanja, kojom prilikom su pronađeni mnogobrojni značajni nalazi - na žalost je sve to, kao i mnogo drugo, ostalo nepublicirano. "Mursa" je nadalje aktivno kontrolirala iskope kanala kojima je tada bio ispresjecan gotovo čitav Donji grad, kojom prilikom je također bilo značajnih nalaza.²² dok je tada mladi kustos osječkog muzeja, dr. Franjo Buntak, imao značajnih prethistorijskih i rimskih nalaza kod radova na tzv. Kalvariji, kao i kod kopanja iskopa za novu palaču Saponije (tada Schichta) na južnom kraju Trga Vladimira Nazora.

Iza rata ponovno počinju takovi radovi, kako na području Osijeka, tako i Vinkovaca i nekih drugih mjesta. Ponovno mi nije moguće o svemu pisati zbog obimnosti izvršenih radova, mogu samo navesti da je dr. Danica Pinterović na području Osijeka obavila nadzor nad mnoštvom građevinskih radova, kojom prilikom je ustanovljeno mnogo važnih podataka o rimskoj Mursi, prethistorijskom i srednjevjekovnom Osijeku, o čemu je ona opširnije ili kraće pisala u više brojeva Osječkog zbornika (kasnije sam ja nastavio taj posao do novijeg vremena); da je Emil Spajić, spašavao nalaze sa latenske nekropole na donjogradskoj ciglani, da je prof. Josip Korda spašavao antičke nalaze u Vinkovcima, da je ekipa Brodskog muzeja isto to radila u Brodu kod gradnje Spomen-doma Đure Salaja, i mnogi drugi, spomenuti i nespomenuti u nekim drugim mjestima Slavonije. Tim su radovima na mnogim mjestima dobiveni uvidi u arheološke slojeve i signalizirana mogućnost i potreba kasnijih istraživanja, a ujedno dobiveni i brojni korisni podaci i značajni nalazi. Nadzorom kopanja rovova u Donjem gradu dobili smo na pr. dva uzdužna presjeka Murse, što nam inače ne bi bilo moguće, otkriveni su i brojni rimski zidovi i temelji, što će nam sve biti solidan putokaz za daljnja istraživanja. Jedan od najznačajnijih takovih nalaza u novije vrijeme bio je na pr. nalaz triju ara u šahtu za telefonski kabel na Trgu Vladimira Nazora u Donjem gradu, koji bi nam inače izmakao,²³ a takovih primjera bilo bi još, kako kod nas, tako i drugdje (na pr. nalazi rimskih lončarskih peći u Vinkovcima). Na žalost, velika većina tih nalaza ostaje neobjavljena te se tako ne iskorištavaju, kako bi trebalo, za bolje poznavanje naše prošlosti i kulturnih tekovina.

Slijedeće faze sondiranje, zaštitna iskopavanja i veća iskopavanja, ne mogu se uvijek lako odvojiti, bilo što nam nedostaju potrebni podaci ili dokumentacija, bilo što je nekad ponešto i teško reći gdje je granica jednog ili drugog, ako se sudi po veličini istražene površine, a ponekad i jedna faza prerasta u drugu. Prvo manje iskopavanje, obavio je na teritoriju Slavonije, koliko mi je poznato, 1869. godine Jean Victor na neolitskom nalazištu u Samatovcu, kojom prilikom je našao nešto kamenog oruđa i keramike, što je dospjelo u Zagreb²⁴. Tri godine kasnije kopao je tamo Ljubić; 1878. i 1880. kopao je pak na neolitskom lokalitetu Gradac kod Bapske učitelj Epner iz Novaka; nađeni predmeti također su dospjeli u Zagreb.²⁵

Devedesetih godina prošlog stoljeća kopao je osječanin Nuber na Gradcu kod Sarvaša, a Brunšmid također eneolitsko naselje na Varadu kod Erduta²⁶. Početkom srpnja 1895. Brunšmid je kopao u Štrbincima na mjestu uništene vile rustike, gdje je u blizini našao dva kasnoantička groba, i neolitsko naselje²⁷. Brunšmid je tada i nešto kasnije kopao i na Gradcu kod Vučedo-
la, gdje je našao temelje kuća i grobove²⁸.

U to doba izvršio je Turković malo iskopavanje na Treštanovačkog gradini kod Tekića (na susjednom brežuljku od onoga, na kome je kasnije nađena nekropola), gdje je našao ostatke nekih građevina i termi.²⁹

Početkom ovog stoljeća izvršio je i V. Hoffiller manje iskopavanje na Gradcu kod Bapske³⁰, dok su V. Celestin, neposredno pred prvi svjetski rat, i V. Hoffiller, obavili dva manja zaštitna iskopavanja na teritoriju Donjega grada, o čemu postoji oskudna dokumentacija u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

Tek od tridesetih godina ovog stoljeća ponovno počinju veći radovi i u tom pogledu. Tako su Franjetić i Bosendorfer obavili manje zaštitno iskopavanje na terenu Prometnog skladišta u Donjem gradu, gdje su našli brojne značajne prethistorijske i rimske nalaze, te kod Kožare, gdje su otkrivene rimske lončarske peći.³¹ Članovi društva "Mursa" obavili su manje zaštitno iskopavanje 1936. godine na Mummovom zemljištu kod bivše Sarvaške mitnice, gdje su našli neke prethistorijske nalaze, dok su u samom Osijeku našli temelje rimske kružne građevine u Donjem gradu, te mnoštvo turskih i srednjovjekovnih grobova kao i ostatke nekih građevina tog doba kod kopanja temelja za Dom narodnog zdravlja.³²

Nekoliko manjih sondi na Sopotu kod Vinkovaca iskopao je tada Matija Klajn³³, dok je već spomenuti RR. Schmidt sondirao na Gradcu kod Bapske.³⁴ Iza rata obavila je 1947. dr. Danica Pinterović zaštitno iskopavanje jednog rimskog groba od opeka na sljeme u Donjem gradu³⁵, a Hilda Hečej također iz Muzeja Slavonije u Osijeku, manje pokusno iskopavanje u tzv. Caruginoj špilji kod Vrhovca, kojom prilikom je ustanovila 4 kulture na horizonta, od neolita do srednjega vijeka.³⁶

Godine 1948. obavila je ekipa Muzeja Slavonije manje zaštitno iskopavanje na Sjenjaku u Osijeku, bez većih rezultata³⁷, dok je u Našicama prilikom manjeg zaštitnog iskopavanja u Radićevoj ulici prvi put nađeno više primjeraka fine kasno srednjevjekovne keramike.³⁸

U toku kolovoza i listopada 1952. (u dva navrata) obavila je ekipa Arheološkog muzeja Zagreb (Z.Vinski, M.Gorenc, K.Vinski-Gasparini) manji zaštitni zahvat na ranosrednjevjekovnoj nekropoli na brežuljku Plana kod Brodskog Drenovca, kojom prilikom je istraženo 13 grobova³⁹, a godine 1953. M. Klajn je istraživao starohrvatske grobove ukopane u vučedolske slojeve u dvorištu Race Petkovića u Vinkovačkim Banovcima. Isti je iduće, 1954. godine, u jednoj sondi 5 x 5 m u dvorištu Šime Birača, također u Vinkovačkim Banovcima, našao 16 skeleta i jednu zemunicu,⁴¹ te izvršio manje iskopavanje na neolitskom nalazištu Lipovac-Narač,⁴² dok je J.Korda vršio manja istraživanja "extra muros" u Vinkovcima, kojom prilikom je bilo nalaza III. i IV. stoljeća. Godine 1955. Pinterović i Spajić izvršili su zaštitno iskopavanje na terenu Donjega grada pred kućom Vukovarska 89, gdje su nađeni zidovi od opeka i pod od smrvljenih opeka i živoga kreča, ispod kojega su nađeni ostaci ranije kuće, sa mnogo ulomaka slikane žbuke i drugog materijala.⁴³ Te je godine M.Gorenc iz Arheološkog muzeja u Zagrebu počeo sa probnim iskopavanjem rimskog građevnog objekta na Otrncima kod Benkovca kod Nove Gradiške.⁴⁴

U toku 1956. E.Spajić izvršio je zaštitno iskopavanje rimskog groba od opeka na Trgu V.Nazora u Donjem gradu, u kojem je bilo i zlatnog nakita⁴⁵, a iduće godine je M.Bulat otkopao jednu kasnoantičku lončarsku peć u selu Jagodnjaku u Baranji.⁴⁶

Godine 1957. Stojan Dimitrijević iz Arheološkog instituta Filozofskog fakulteta u Zagrebu izvršio je više manjih iskopavanja na neolitskim lokalitetima Otok-Mandekov vinograd, Vinkovci-Trbušanci, Vinkovci-Trbušanci, Vinkovci-Ervenica i Sopot kod Vinkovaca, koja su dala važnih rezultata za poznavanje neolitskog razdoblja u Slavoniji u svakom pogledu, te bazu za utvrđivanje osnovne naše kulture tog razdoblja, sopotske, koja je i dobila ime po jednom od navedenih lokaliteta.⁴⁷

Krajem pedesetih godina J.Korda iskopao je dio rimske nekropole u vrtu Doma narodnog zdravlja u Vinkovcima⁴⁸, dok je u Lenjinovoj ulici iskopan neki veći objekt sa šest masivnih zidnih stupova, velika kamena baza stupa i oko 15 velikih kamenih blokova.⁴⁹ U to je vrijeme A.Dorn iz Vukovarskog muzeja iskopao rimsku lončarsku peć na Petriskeli kod Vukovara⁵⁰, a M.Bulat ostatke rimskih zidova na Trgu V. Nazora u Osijeku.⁵¹ Godine 1958. K.Vinski i S.Ercegović iz Arheološkog muzeja Zagreb istražile su mjesto čuvenog nalaza ranosrednjevjekovnog nakita kod Čađavice, 1929. godine⁵², a također su otvorile i 4 sonde na ciglani Daraž u Bošnjacima gdje su našle 12 starohrvatskih grobova⁵³, dok su na terenu Paprnjak kod Bošnjaka uzaludno sondirale u potrazi za kasnobrončanodobnom žarnom već ranije uništenom nekropolom.⁵⁴

Vera Vejvoda i Ružica Bižić-Dreksler iz Arheološkog muzeja Zagreb izvršile su 1961. godine manje istraživanje na terenu Gradca kod Pleternice, gdje su našle ostatke neolitskog naselja i latensku lončarsku peć.⁵⁵ Iduće, 1962. godine, Stojan Dimitrijević istražio je na terenu Tržnice u Vinkovcima površinu od 30,25 m² do 4,20 m dubine, gdje je našao starčevački, vučedolski i vinkovački kulturni sloj.⁵⁶

Iste godine su Katarina Petrović i Brane Belić sondirali sopotsko naselje na Topolicama kod Gornje Bebrine⁵⁷, te latensko naselje na Paljevinama kod Donje Bebrine⁵⁸, dok je iduće, 1963. godine M.Bulat izvršio sondiranje prethistorijskog lokaliteta na terenu Šikara kod Novoselaca; slojevi su međutim bili već uništeni dubokim oranjem.⁵⁹ Iste godine M.Klajn je istraživao sa učenicima gimnazije u Vinkovcima jedan prethistorijski lokalitet u okolici Vinkovaca.⁶⁰

Sandom od 5 x 5 m na Crkvištu kod Borinaca, gdje je ranije dubokim oranjem teško oštećena velika ranosrednjevjekovna nekropola, Stojan Dimitrijević je 1964. godine otkrio tragove radenskog i vučedolskog naselja i 7 ranosrednjevjekovnih grobova, te ostatak građevine iz tog doba⁶¹. U toku iste godine A.Dorn, M.Bulat i E.Spajić izvršili su manje sondiranje na terenu Orašje kod Tovarnika (njiva M.Trifunovića), gdje su ranije nađeni ostaci neke rimske zgrade, no ovaj put joj se nije uspjelo ući u trag, pošto je baš taj dio terena bio ranije prekopan i ostaci zgrade povraćeni.⁶²

Šezdesetih godina izvršila je K.Vinski-Gasparini sondažna ispitivanja na položaju Desna Bara u Vukovaru, u trajanju od 6 dana, s ciljem da se na osnovu nalaza "virovitičke" grupe na tom terenu ubicira nekropola. Sondiranja nisu dala željene rezultate, iako su otkriveni grobovi, koji međutim pripadaju daljskoj kulturnoj grupi, od 10. do 4.st.pr.n.e.⁶³ U okviru desetgodišnjih nastojanja i rada na otkrivanju, konzerviranju, proučavanju i prezentiranju crkve sv.Lovre u Požegi 1963.-1973., već 1966.godine izvedena je prva sonda u podu svetišta, kojom prilikom su otkopane dvije grobnice smjera istok-zapad.⁶⁴ Ti su radovi nastavljeni tek 1971.godine, o čemu poslije

U lipnju 1966. izvršili su E.Spajić i M.Bulat zaštitno iskopavanje kasnoantičke nekropole na ciglani zapadno od s. Sladojevaca kod Podravske Slatine, na sjevernom obronku brda Oršlog (danas Kupres). Iskopano je 5 blokova 5 x 5 m, sa 7 skeleta u blokovima A i D, uz koje je bilo više kasnorimskih novaca i drugih nalaza, te 4 sonde 1,5 x 3,5m radi utvrđivanja rasprostranjenosti nekropole. Od nalaza zanimljiva je keramika i nakit, koji su našli kasnije analogije u nekropoli u Tekiću.⁶⁵

U kolovozu te godine isti su izvršili zaštitno istraživanje rubnog dijela antičkog nalazišta na ciglani u Dalju, kojom prilikom je nađeno 7 jama s raznim sitnijim nalazima, među kojima se ističe sitni željezni alat, na sjeverozapadnom dijelu iskopa ciglane, dok je sonda 10 x 2 m na platou tik istočno od ciglane dala perlu od zelenkaste paste, građevni materijal i keramiku II.-III.st.; na južnoj strani polja Laze Blago-

jevića u Bogaljevcima iskopano je nekoliko sondi 1 x 5 m u šahovskom poretku, u potrazi za ranijim nalazima grobova, dok je u Podunavlju 10, zapadno od ciglane, iskopan blok 3 x 4 x 2 m, gdje je nađeno dosta željeznog oruđa⁶⁶.

U toku studenot te godine Pinterović i Bulat izvršili su zaštitno iskopavanje rimskog paljevinskog groba I.-II.stoljeća od lomljenog kamena i opeka na terenu tzv. Bijele kasarne u Osijeku, pokrivenog sa 4 velika prizmatična kamena bloka. Od nalaza značajne su brončane posude i ostaci stolice na sklapanje.⁶⁷ U toku 1966. Branka Raunig pronašla je prilikom zaštitnog iskopavanja na Strbincima kod Đakova kasnoantičke grobove od opeka sa zlatnim nakitom i čašom sa zlatnom folijom⁶⁸; u jesen te godine ekipa Arheološkog instituta Filozofskog fakulteta Zagreb (Stojan Dimitrijević) u suradnji s Gradskim muzejom Vukovar, izvršila je sondiranje na Gradcu kod Vučedola⁶⁹. Iste godine Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Osijek izvršio je i preliminarno sondiranje oko srednjevjekovne kule u Erdutu.⁷⁰ Ti su se radovi nastavili 1967. godine, kojom prilikom su otkriveni temelji staroga srednjevjekovnoga grada sa četiri kule. U manjem unutrašnjem četverokutu nalazi se četverokutna kula, čiji temelji potječu iz rimskog doba.⁷¹ Te 1967. godine A.Dorn je iskopao rimske grobove od opeka u Sotinu,⁷² dok su Pinterović i Bulat prilikom zaštitnih iskopavanja na području donjogradske bolnice otkrili masivne zidove nekog manjeg četverokutnog objekta.⁷³

U listopadu 1968. izvršeno je sondiranje u Bosanskoj ulici u Donjem gradu (dr.B.Vikić-Belančić, dr. D.Pinterović, M.Bulat i dr.A.Faber), kojom prilikom su otvorene sonde 1-8 različitih veličina, koje su pružile dosta raznovrsnog antičkog materijala od 1.-4.stoljeća.⁷⁴

U jesen 1968. izvršio je Arheološki institut u Zagrebu sondažno istraživanje na sjeverozapadnom dijelu Gradine na Bosutu kod Orolika, gdje su u sondi 10 x 5 nađeni mnogobrojni nalazi latenske keramike u uništenom površinskom sloju do 0,60 m, a na dubini od 0,60 m pod jedne kuće i ognjište. U dubljim slojevima (preko 1,40 m) nađeni su ostaci ranobrončanodobne keramike, što bi ukazivalo na to da su Kelti svoje naselje i utvrđenje 1.stoljeća pr.n.e. podigli na davno napuštenom ranobrončanodobnom gradinskom naselju.⁷⁵

U toku 1969. ekipa Regionalnog zavoda nastavila je radove na istraživanju srednjevjekovnog grada kod Erduta⁷⁶, a također i na drugom srednjevjekovnom gradu u okolini Osijeka, Kolođvaru^{76a}.

U toku kolovoza 1970. D.Pinterović i M.Bulat izvršili su prethodna sondiranja na Gradcu kod Batine Skele i iznad bivšeg kamenoloma, kojom prilikom su u više sondi nađeni halštatski, odnosno antički nalazi,⁷⁷ dok je D.Pinterović u nastavku radova u jesen te godine (koji su se nastavili sve do 1972.) počela slijediti pretpostavljenu trasu antičkog bedema oko tog Gradca.⁷⁸ Iste godine nastavljena su istraživanja oko srednjevjekovne kule kod Erduta⁷⁹; K.Minichreiter izvršila je također i zaštitna

istraživanja na kompleksu srednjovjekovnog gradišta Virgrada u šumama Spačve između Otoka i Bošnjaka, kojom prilikom su iskopane 4 sonde 5 x 5 m, i 3 sonde 1,5 x 9 metara, u kojima su nađeni brojni nalazi srednjovjekovne keramike, ognjište i tragovi drvene palisade.⁸⁰

U proljeće iste godine Bulat i Pinterović izvršili su zaštitno iskopavanje na mjestu bivše Savićeve kuće (danas nova pošta u Donjem gradu) na Trgu V.Nazora, kojom prilikom su otkriveni temelji ispod jedne rimske građevine sa mnoštvom ulomaka slikane žbuke na podu, te nizom drugih nalaza, među kojima se ističe ara u čast Silvana Augusta⁸¹, dok je na jesen te godine, izvršeno zaštitno iskopavanje (M.Bulat i K.Minichreiter) na iskopu P plus 11 u Donjem gradu, gdje su nađeni temelji stupova neke građevine i brojni nalazi rimske keramike u 6 blokova 4 x 4 m. U proljeće 1971. izvršili su K.Minichreiter i M. Bulat sondiranje na Trgu Nikole Tesle na obali Drave u Donjem gradu radi traženja pristupa rimskom mostu u vezi s predviđenim radovima na utvrđivanju tog dijela obale,⁸³ dok je M.Bulat istražio uništenu starčevačku jamu na ciglani u Našicama.⁸⁴ Nakon toga izvršili su M.Bulat i K.Minichreiter zaštitno iskopavanje na Trgu V.Nazora pred Tehničkom školom, gdje su u šahu za telefonski kabel nađene tri are beneficijara i gornji dio stupa s ostatkom kipa nekog božanstva, iz II.st.n.e. Natpisi na arama, dali su važnih podataka za historijat Murse u doba markomanskih ratova.⁸⁵

Krajem kolovoza i početkom rujna te godine izvršili su M.Bulat i D.Pinterović zaštitno iskopavanje na terenu bivše Kalvarije na sjeverozapadnom dijelu današnjeg bolničkog područja, gdje su nađeni temelji od lomljenog kamena kasnoantičke građevine s apsidom, i sjeverozapadno od nje dvije latenske jame i ostaci jedne manje latenske topionice bronce⁸⁶. U listopadu iste, 1971. godine, nastavljeno je sondiranje antičkih ostataka na Gradcu kod Batine Skele⁸⁷, dok je krajem tog mjeseca K. Minichreiter istražila turske i srednjovjekovne skeletne grobove u rovu za telefonski kabel južno od Doma narodnog zdravlja u Osijeku.⁸⁸

U Vinkovcima je u ljeto te godine Iskra-Janošić, zajedno s K.Minichreiter izvršila zaštitno iskopavanje na mjestu iskopavanja za telefonsku centralu istočno od pošte, u površini od 32 x 14 m, gdje je bilo antičkih nalaza,⁸⁹ dok je ekipa Restauratorskog zavoda Hrvatske i Muzeja Požeške kotline (Branko Lučić, Dubravka Sokač i Zorislav Horvat) nastavila sa sondiranjima u crkvi Sv.Lovre u Sl.Požegi, gdje se ušlo u trag temeljima jedne još starije crkve, pored nalaza brojnih skeletnih srednjovjekovnih ukopa.⁹⁰

U toku 1972. ekipa Arheološkog muzeja Zagreb (V.Vejvoda i I.Mirnik) sondirali su neobične krugove koji su se opažali na terenu Guščak kod Jakšića⁹¹, dok su D.Pinterović i M.Bulat nastavili sondiranja na Gradcu iznad Batine Skele nastavljajući dalje tragovima zidnog plašta rimskog kaštela, no kojom prilikom je bilo i halštatskih nalaza.⁹²

Iduće godine izvršili su D.Pinterović, M.Bulat i K. Minichreiter zaštitno istraživanje na terenu Donjega grada južno od Trga V.Nazora, na iskopu građevine P plus 4, kojom prilikom su otkriveni znatno oštećeni temelji veće rimske građevine s više prostorija, "betonski" podovi, kameni prago- vi, slikana žbuka i mnogo drugih pokretnih nalaza.⁹³ Iste go- dine je ekipa Arheološkog instituta u Zagrebu (voditelj Nives Majnarić-Pandžić) otvorila sondu 8 x 5 m na terenu Breški kod Podgorača, u kojoj je nađena jama s ulomcima licenske kerami- ke zajedno s ulomcima panonske inkrustirane keramike, što je od posebnog značenja za kronologiju brončanog doba ovog podru- čja.⁹⁴ Muzej u Vinkovcima izvršio je pak zaštitno istraživa- nje na iskopu u neposrednoj blizini Muzeja, gdje su nađeni brojni prethistorijski, rimski i srednjovjekovni nalazi.⁹⁵

Pretprošle godine izvršila je ekipa Arheološkog institu- ta iz Zagreba nastavak sondiranja na lokalitetu Breški kod Podgorača⁹⁶, dok je Zoran Marković iz Našica u sondi od 20 m² na Pjeskani kod Koške (Koška-Pjeskana 2) otkrio tragove eneo- litskog (lasinjskog) naselja (ognjište i jame)⁹⁷. U jesen is- te godine M.Bulat izvršio je manje sondiranje u Dalju na tere- nu J.Slingara, kojom prilikom je otkrivena jama s rimskim ma- terijalom.⁹⁸

Ove godine M.Bulat je izvršio manje zaštitno istraživa- nje jedne rimske grobnice od opeka na svod u Donjem gradu, dok je Z.Marković u sondi od 75 m² na terenu Ražište kod Pod- gorača otkrio ogromnu sopotsku zemunicu sa sopotskom i linear- no-trakastom keramikom te sitnim kremenim oruđem.⁹⁹ Od većih iskopavanja (ponavljam da mi je često bilo teško odrediti da li neko istraživanje spada u manje zaštitno ili veće iskopava- nje, bilo zbog potpunog nedostatka ili velike manjkavosti po- dataka i dokumentacije, bilo iz nekih drugih razloga; problem zahtijeva mnogo detaljnija i opsežnija istraživanja i prikazi- vanja, što na ovom mjestu nije bilo moguće) na prvom bi mjestu spomenuo višekratno iskopavanje ranosrednjovjekovnog i prethi- storijskog groblja u ulici Veneciji u Bijelom Brdu, koje je za- počeo u jesen 1895. godine osječanin Nuber, i nastavio u pro- ljeće slijedeće godine. On je iskopao svega 141 grob, od toga nekoliko prethistorijskih; te su radove nastavili Josip Purić i Josip Brunšmid iz Zagreba u jesen 1896. i proljeće 1897., ta- ko da je tada, nađeno ukupno 212 grobova.¹⁰⁰ Godine 1907. is- tražio je V.Hoffiller preostali dio nekropole, te je tom prili- kom otkrio još 22 groba, od toga 2 žarna prethistorijska s pa- ljevinom, i 20 ranosrednjovjekovnih skeletnih.¹⁰¹ Poznat je velik značaj ove nekropole ne samo za našu, nego i za širu sla- vensku arheologiju, pa i za prethistorijsku, te je čak postala eponim za slavensku kulturu Podunavlja svog razdoblja; nalazi su u Zagrebu i Osijeku. U proljeće 1897. godine izvršio je V. Celestin djelomično istraživanje ukupno 794 m² neolitskog na- selja Hermanov vinograd kod Osijeka na jednom kružnom brežulj- ku opkoljenom nekad močvarama, što je bilo ustvari prvo otkri- veno naselje sopotske kulture. Brojni nalazi kamenog i koštanog oruđa te rjeđe keramike nalaze se u Muzeju Slavonije.¹⁰²

Početak ovog stoljeća (1901.?) iskopavao je na Gradcu kod Batine halštatsku žarnu nekropolu H.Bator iz Nađ Kanjiže za bečki Kunst-Historisches Museum, gdje se sada nalazi mnoštvo izvanrednih nalaza s tog lokaliteta, koji su na ponos to- me muzeju, i vrlo malo samo najopćenitijih podataka o tom is- kopavanju, o samim nalazima ponešto je pisao M.Hoernes 1917. godine¹⁰³. Isto tako propali su podaci (za vrijeme drugog svjetskog rata) o drugoj halštatskoj žarnoj nekropoli kod Da- lja (nije identična s onom na Busiji) koju je 1902. godine is- kopavao mađarski arheolog Darnay¹⁰⁴. Bogati nalazi žara, oružja i nakita otišli su navodno u Šumeg, gdje im se zameo trag. Godine 1909.-1911. iskopavao je V.Hoffiller bogatu hal- štatsku žarnu nekropolu na Busiji u Daljskoj planini za zagre- bački muzej¹⁰⁵, u kojemu su ovi nalazi sada jedan od ponosa prethistorijske zbirke; ta su nalazišta postala eponimi za hal- štatsku daljsku kulturu. Tek 1938.godine nastavljena su na ovom području istraživanja većeg opsega, kada je već spomenuti njemački arheolog R.R.Schmidt iskopavao 1938.godine neolitski i eneolitski lokalitet Gradac kod Vučedola,¹⁰⁶ kojom prilikom su ne samo dobiveni izvanredni primjerci neolitske i eneolit- ske, posebno fine inkrustirane vučedolske keramike, nego i po- daci o svakodnevnom životu tadašnjih stanovnika našega područ- ja, njihovim kućama, radionicama, utvrdama i t.d., i što je na- ročito važno, dobiven je uvid u kronološki slijed kultura na tom i širem području, koji je uz neke dopune i preinake i da- nas osnov za istraživanje tog razdoblja. To je bilo ujedno i prvo iskopavanje blokovskim sistemom kod nas, uzorno izvedeno i organizirano.

Drugo Schmidtovo istraživanje kod nas, ono na Gradcu kod Sarvaša, nije bilo takove sreće, jer je prvo, nesretno izabra- no mjesto za iskopavanje baš na mjestu latenskog obrambenog jarka koji je poremetio slojeve, a drugo, što je već priprem- ljen materijal za štampu i gotovo sva dokumentacija propala u jednom bombardiranju krajem rata, tako da se sada u Muzeju Sla- vonije čuva samo materijal, veliko mnoštvo ulomaka i čitavih primjeraka starčevačke, sopotske badenske, kostolačke, vučedol- ske, belegiške, latenske i ranosrednjevjekovne fine i grube ke- ramike, zatim kamenog, koštanog i rožnatog oruđa, te nešto dru- gog materijala, koji pokušavamo srediti i obraditi, te bar dje- lomično objaviti, što bi ovaj važan materijal ipak zaslužio.¹⁰⁷

Za vrijeme mađarske okupacije Baranje 1941.-1944., istra- žili su arheolozi iz Pečuha antičke nekropole u Lugu, Kamencu i Zmajevcu, kojom prilikom su otkrili više rimskih i prethisto- rijskih grobova, a materijal je otišao u Pečuh.¹⁰⁸ Iza rata (početkom 1948.godine) istražila je ekipa Antropološkog odjela Biološkog zavoda Medicinskog fakulteta u Zagrebu(!) (voditelj dr. F.Ivaniček), drugu, stariju ranosrednjevjekovnu nekropolu u Bijelom Brdu, na Bajeru, gdje su iskopana 33 groba s ljudskim i 1 s konjskim skeletom, sa brojnim priložima nakita, keramika, oružja i konjaničke opreme, koji se danas nalaze u Zagrebu.¹⁰⁹

Ekipa Arheološkog muzeja Zagreb uz pomoć tada Gradskog muzeja u Sl. Brodu istražila je pak 1949. godine ranosrednjevjekovno gradište u Mrsunjskom lugu kod Brodskog Stupnika, na 217 km trase Autoputa, prilikom gradnje kojeg je i otkriveno. To je prvo u cjelini istraženo ranosrednjevjekovno gradište u Jugoslaviji, koje nam je dalo uvid u konstrukciju takovih gradišta X.-XIII. stoljeća, te u život i kulturu njegovih branitelja.¹¹⁰

Godine 1953. ekipa Arheološkog muzeja Zagreb istražila je ranosrednjevjekovnu nekropolu na terenu Plana kod Brodskog Drenovca, gdje su prethodno izvršena manja zaštitna istraživanja (v.npr.). Tom prilikom nađeno je daljih 19 grobova u 13 iskopa nejednakih dimenzija zbog okolnosti terena.¹¹¹ Iste godine u ljeto ekipa istog muzeja (Z.Vinski, K.Vinski-Gasparini, M.Gorenc, S.Ercegović) dovršila je trogodišnje radove (1951.-1953.) na iskopavanju velike prethistorijske i ranosrednjevjekovne nekropole na Lijevoj Bari u Vukovaru.¹¹² Tu je iskopano ukupno 444 skeletnih grobova ranosrednjevjekovne bjelobrdске kulture, i lol žarni s paljevinom, većinom razdoblja Ha B daljske kulture, što pokazuje njen značaj i opseg. Materijal se sada nalazi u Arheološkom muzeju. U jesen te godine ekipa Muzeja Slavonije (I.Mažuran i E.Spajić) počela je s iskopavanjima na samostanu sv.Klare u Našicama, koja su nastavljena u proljeće 1954., gdje su iskopani temelji srednjevjekovne zgrade i brojni nalazi srednjevjekovne fine i grube keramike, te drugog materijala, koji se danas nalazi u Muzeju Slavonije.¹¹³

Iduće, 1954.godine, ekipa Arheološkog muzeja Zagreb, u suradnji s Muzejem Slavonije, istraživala je prethistorijsko, (bakreno i brončanodobno) naselje na ciglani u B.Manastiru, gdje su dobiveni brojni nalazi koji su osvjetlili problematiku badenske, transdanubijske inkrustirane i Vatyja kulture kod nas.¹¹⁴

Godine 1960.M.Gorenc iz Zagreba nastavio je istraživanje na kompleksu rimskih građevina Otrnci kod Benkovca, gdje je nađena antička zgrada s tri prostorije i vrlo vrijednim mozaičkim podom.¹¹⁵

Godine 1961. Muzej u Županji (A.Dorn, B.Čečuk) iskopavao je ranosrednjevjekovnu nekropolu na ciglani Daraž kod Bošnjaka, gdje je u 12 blokova 4 x 4 m otkriveno daljih 38 grobova s brojnim priložima (nakit)¹¹⁶, a 1962. Arheološki institut i Muzej Brodskog Posavlja (S.Dimitrijević i K.Petrović) neolitsko naselje Klokočevik Klinovac (125 m²), jedno od najstarijih naselja sopotske kulture.¹¹⁷ Godine 1964.S.Dimitrijević je kopao na Gradcu kod Bapske, također neolitskom lokalitetu, gdje su dobiveni važni podaci za odnose sopotske i vinčanske kulture.¹¹⁸ Iduće, 1965. godine isti je iskopavao ranosrednjevjekovnu nekropolu na Meraji u Vinkovcima, gdje su pored brojnih (43) srednjevjekovnih, od kojih 11 ranijih, bjelobrdskih, kao najvažniji rezultat istraživanja nađeni temelji jedne ranoromaničke crkve; ukupno je istraženo 229,5 m² na tri otkopana bloka.¹¹⁹

Od 1965. do 1971. ekipa Arheološkog muzeja Zagreb pod vodstvom V. Vejvode istraživala je halštatske tumule (14) na Čemernici kod Kaptola, gdje su nađeni prvorazredni halštatski nalazi oružja, nakita, keramike i t.d., koji se sada nalaze u Zagrebu,¹²⁰ dok je 1967. godine K. Vinski Gasparini iskopavala kasnobrončanodobnu žarnu nekropolu virovitičke kulture na ciglani u Virovitici.¹²¹ Godinu dana ranije, B. Vikić Belančić i V. Svetek Šaranović, iskopale su dio rimske vile urbane? u Vinkovcima, gdje su dobiveni interesantni podaci o rimskoj provincijalnoj arhitekturi i kulturi kod nas.¹²² U suradnji Smithsonian Institution iz Washingtona, Muzeja Slavonije i Arheološkog muzeja iz Zagreba, izvršeno je u ljeto 1970. godine iskopavanje na Gradcu kod Batine Skele, gdje su nađeni ostaci kasnobrončanodobnog i halštatskog naselja u 6 blokova, ukupno 126 m². Radovima su rukovodili dr. S. Foltiny s University of California, Los Angeles, dr. K. Vinski Gasparini, dr. D. Pinterović, E. Spajić i M. Bulat.¹²³ Godine 1972. Muzej Požeške kotline (D. Šokač, M. Bulat, K. Minichreiter počeo je iskopavati kasnoantičku nekropolu na Treštanovačkoj gradini kod sela Tekića, na kojoj su se radovi nastavili i 1973. te 1975. godine. Dosad je otkriveno nekoliko desetaka kasnoantičkih zidanih i neozidanih grobova, koji su pružili bogat arheološki materijal.¹²⁴

Iduće godine, u ljeto 1973. izvršio je Arheološki institut iz Zagreba (M. Šmaljcelj) iskopavanje ranosrednjevjekovne nekropole s oko 50 skeletnih grobova 8-9. stoljeća na Golim Njivama kod Privlake u blizini Vinkovaca¹²⁵, dok je K. Minichreiter iz Regionalnog zavoda u Osijeku, u suradnji s Muzejskom zbirkom iz Nove Gradiške, izvršila u toku 1974. i 1975. godine iskopavanje brončanodobne žarne nekropole tipa Barice u Gređanima kod Nove Gradiške.¹²⁶ U toku ove godine, osim nastavka radova na Tekiću i Gređanima, o čemu je naprijed spomenuto, ekipa Arheološkog muzeja Zagreb (V. Vejvoda) radila je 10 dana na terenu prethistorijskog lokaliteta Graca kod Kaptola, gdje su nađeni predmeti iz istog razdoblja, kao oni ranije kod Kaptola.¹²⁷

Time završavamo ovaj kratki pregled arheoloških istraživanja na području Slavonije, pri čemu su i neka vrlo važna istraživanja dana sasvim kratko, a neka, manje poznata, neznatno opširnije. Mislim da nam je ovaj pregled, koji je namjerno dan kronološki, i koji nije sasvim potpun, jer je ponešto izostavljeno, dao uvid kako u bogatstvo našeg terena, tako i na marljiv rad mnogih generacija na njegovom proučavanju, koji međutim, nije uvijek bio podjednake sreće mnogo je toga ostalo neobrađeno i neobjavljeno, tako da javnost ima potpuno krivu sliku o navodno siromašnoj prošlosti Slavonije, iako je istina sasvim obrnuta. Mnogo je toga dospjelo i u strane Muzeje, od kojih poneki imaju čak i gro svog materijala sa našeg područja, dobiveni ranije na razne načine. Jedan od osnovnih problema istraživanja je velik nedostatak domaćeg stručnog i tehničkog kadra, njegov vrlo mali broj u odnosu prema zadacima koji stoje pred njim, a s druge strane neorganiziranost tog rada na nivou Slavonije, što je uvjetovano raznim uzorcima unutar i izvan muzejske djelatnosti. Kada se ti osnovni uvjeti jednom bar donekle rješe, moći će i arheološka istraživanja još više krenuti naprijed, a time će se još više i značajnije obogatiti i naše zbirke.

BILJEŠKE:

1. Brunšmid, Hrvatske sredovječne starine, VHAD n.s.VI, 1903/4, str. 34-35
2. M.Bulat, Neki nalazi ranog srednjeg vijeka iz Osijeka, Starohrv.prosvjeta III.serija, svezak 10, 1968., str. 16
3. J.Meštrović, Iločki muzej i njegove nove akvizicije, Vijesti Društva muz.-konz.radn.NRH god.IV/, 1955, br.5, str.116
4. D.Pinterović, Prilog topografiji Murse, Osj.zbornik V, str.55 i dalje
5. Ibid., 58
6. Citirano po A.Petković, Jedna zanimljiva knjiga o Požegi, Vjesnik Hist.arhiva Sl.Požega i Muzeja Požeške kotline, god.II, broj 1(2), 1963, str.4
7. A.Bauer, Kako je došlo do osnivanja muzeja u Vukovaru, Ogleđi 1, Vukovar 1958, str.5-7
8. J.Langhamer, Pregled razvoja i rada Muzeja Požeške kotline od njegova osnutka do danas, Vjesnik Hist.arhiva Sl.Požega i Muzeja Pož.Kotline, godine I, broj 1, Sl.Požega 1962, str. 97-100
9. M. Nedeljković, Postanak i razvoj Muzeja Brodskog Posavlja, Glasnik slavn.muzeja 26, prosinac 1974, str.2
10. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, god.XVI/1967, br.4-6, str.16
11. I.Kovačević, Muzej Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu, Muzeji 9, Zagreb 1954, str. 55-65
12. K.Petrović, Novi tematski postav Muzeja Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu, Vijesti muz. i konz.Hrv.god.XVIII/1969., broj 5-6, str.3-10; vidi i ostale članke u tom broju Vijesti
13. Fr.W.v. Taube, Historisches und geographisches Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien, Leipzig 1777.-1778.- citirano po D.Pinterović, o.c., str. 77
14. M.P.Katancius, Dissertatio de columna miliaria ad Eszekum reperta, Eszeki 1782, str. 15
15. Brunšmid, Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, VHAD n.s.III, 1898./99., str.204
16. J.Hampel, Fundberichte aus Österreich-Ungarn, Archäol.-Epigr. Mittheil.II, Wien 1878; Kubitschek-Löwy, Bericht über eine Reise in Ungarn, Slawonien und Croatien, AEM III, 1897; J. Brunšmid, W.Kunitschek, Bericht über eine Reise in die Gegend zwischen Essek und Mitrovitz, AEM IV, 1880;
17. R.R. Schmidt, Die Burg Vučedol, Zagreb 1945, passim

18. V.Milojčić, Die Chronologie d.jung.Steinzeit Südost. Europas, Berlin 1949.
19. K.Petrović, o.c., str. 5
20. I.Mirnik, Arheološka rekognosciranja u Požeškoj kotlini 1971. godine, Vijesti muzealaca i konz.Hrv.XXI/1972, broj 2, str.20-22; V.Vejvoda - I.Mirnik, Arheološko rekognosciranje u Požeškoj kotlini godine 1972, isti časopis, br. 6 (1972.), str.34-36
21. Brunšmid, Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, VHAD n.s.V, 1901, str.128-130; V.Celestin, Epigrafski prilozi iz Murse, VHAD n.s. VI, 1902, str. 99-102
22. Zbornik Arheološkog kluba Mursa, Osijek 1936., str. 67
23. M.Bulat-D.Pintarević, Novi rimski natpisi iz Osijeka i okolice, Osječki zbornik broj 13, 1971, str. 101-105
24. J.Victor, Le Pellerin Slave, Essek 1870, str.23-28
25. Vjesnik Hrv.arheol.dr. I/1, 1879, str.26, i broj II/1, 1880, str. 25
26. J.Bösendorfer, Osijek i okolica u predhistorijskim eonima, Osječki zbornik I, 1942, str.17
27. VHAD n.s. V, 1901, str. 137-139
28. M.Hoermes, Funde verschiedener Altersstufen aus dem westlichen Syrmien, Mitth.d.Prähist.Comm.I.Band, No 5-1901, str.266-268
29. VHAD n.s.III, 1898/99., str.204, i 242-243
30. S.Dimitrijević, Sopotsko-lendelska kultura, Zagreb 1968., str. 15
31. J.Bösendorfer, o.c., Osj.zbor.II/III, 1948, str.19; M.Šeper, Hrvatski list Osijek, 25.XII.1943.
32. Zbornik Mursa 1936, 67
33. S.Dimitrijević, o.c., 24
34. R.R. Schmidt, oc., str. 121-125
35. D.Pinterović, Rimski grob od opeka, Osj.zbor.II/III, 1948, str.25-31
36. H.Hečej, Pokusno iskopavanje u Vrhovcima, ibid., str.282
37. Osj.zbor.II/III, 1948, str. 281
38. Ibid.
39. K.Vinski-Gasparini-A.Ercegović, Ranosrednjevjekovno groblje u Brodskom Drenovcu, VAM 3.s.1, 1958, str. 129
40. Istraživački radovi vinkovačkog muzeja, Novosti, Vinkovci, 25.VII.1953.
41. Novosti, Vinkovci, 1.V.1959.
42. Neobjavljeno-po S.Dimitrijeviću, Archaeol.Jugosl.X, 1969, str. 52

43. Osječki zbornik V, 1956, str.237-238
44. A.Žugaj, Crtice iz prošlosti novogradiškog kraja, Jubilarni izvještaj Gimnazije, Nova Gradiška 1969, str.10
45. Osj.zbor. V, 1956, str. 239-240
46. Osj.zbor.VI, 1958, str. 311
47. S.Dimitrijević, o.c.
48. J.Korda, Novosti, Vinkovci, 1.I.1957.
49. Novosti, Vinkovci, 1.V.1959.
50. A.Dorn, Ogledi 1, Vukovar 1958
51. Osj.zbor. VI, 1958, str. 312
52. Z.Vinski, O nalazima 6. i 7. stoljeća u Jugoslaviji....., Opusc.arcaeol. III, 1958, str. 33
53. S.Ercegović, Istraživanja srednjevjekovne nekropole u Bošnjacima, VAM 3.s.2, 1961, str. 225-239
54. S.Gruber, Vijesti Društva muz.konz.radn.NRH god.VIII/1959, br. 1, str.10
55. J.Langhamer, o.c., str. 99
56. S.Dimitrijević, Arheološka iskopavanja na području Vinkovačkog muzeja, rezultati 1957.-1965., Vinkovci 1966, str. 7-10 (dalje S.Dimitrijević, Vinkovci 1966)
57. S.Dimitrijević, Archaeol.Yugosl.X, 1969, str. 52
58. N.Majnarić-Pandžić, Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu, Vinkovci 1970, str.57-58, i bilj.340 (dalje:N.Majnarić-Pandžić, Keltsko-latenska kultura)
59. Izvještaj se nalazi u Muzeju Požeške kotline
60. M.Klajn, Informator o muzejskim rijetkostima (raritetima) u Vinkovačkom muzeju 1, Vinkovci 1963, str. 30
61. S.Dimitrijević, Vinkovci 1966, str. 41-42
62. A.Dorn, Glasnik Slavon.muzeja 23, 1973, str. 28
63. K.Vinski, Istraživanje materijalne kulture brončanog i željeznog doba na području međurječja Drava-Dunav-Sava-Kupa-Sutla s posebnim obzirom na kulturu polja sa žarama, Pregled naučnih radova,II, Zagreb 1970, str.139 dalje (dalje: K.Vinski-Gasparini, Pregled naučnih radova 1970)
64. B.Lučić, Crkva sv.Lovre u Slavonskoj Požegi 1963.-1967.- izvještaj, Vijesti muz. i konz.Hrv.,god.XXIII/1974, br. 1-2, str. 63
65. E.Spajić, Kasnorimska nekropola u Sladojevcima, Osj.zbor.XI, 1967, str. 101-132 (obrađeni su samo nalazi novaca)
66. Osj.zbornik XI, 1967, str. 358; Osj.zbornik XII,1969, str.43
67. Osj.zbornik XI, 358
68. B.Raunig, Vijesti muz.i konz.Hrv.god. XIV/1965., br.5, str. 147-148.

69. Dvadeset godina Vukovarskog muzeja 1948-1968, Vukovar 1968.
70. Glasnik slavonskog muzeja 4, 1967, str. 13
71. Ibid.
72. A. Dorn, Nalaz rimskih grobova u Sotinu, Glasnik slavonskog muzeja 3, 1967, str. 14-15
73. Neobjavljeno
74. D. Pinterović-M. Bulat, Izvještaj o arheološkom ispitivanju na terenu Murse u 1968. godini, Osj. zbornik XIII, 1971, str. 3-50
75. N. Majnarić-Pandžić, Keltsko latenska kultura..., 1970., str. 55-57
76. Glasnik slavonskog muzeja 14, 1970, str. 22-24
77. a. M. Balić, Vijesti muz. i konz. Hrv. XXIII (1974), broj 1-2, str. 48-49
77. D. Pinterović, Batina, praistorijski i antički nalazi, Arheol. pregled 13, 1971, str. 56
78. M. Bulat, Arheol. pregled 12, 1970, str. 43, i D. Pinterović, l.c.
79. K. Minichreiter-B. Kralik, Erdut, srednjovjekovni grad, Arheol. pregled 13, 1971, str. 176-179
80. K. Minichreiter, Virgrad-Županja, srednjovjekovno gradište, Arheol. pregled 13, 1971, str. 173-176
81. M. Bulat-D. Pinterović, Osječki zbornik XIII/1971, str. 105-106
82. M. Bulat, Arheol. pregled 12, 1970, str. 123-124
83. M. Bulat, Arheološki pregled 13, 1971, str. 76-81
84. Ibid.
85. Ibid.
86. Ibid.
87. D. Pinterović, Arheol. pregled 13, 1971, str. 55-58
88. Glasnik slavonskog muzeja 17, 1971, str. 30
89. I. Iskra-Janošić, Istraživanje u Vinkovcima 1971. godine, Glasnik slavonskog muzeja 17, 1971., str. 4-6
90. B. Lučić, o.c., str. 63-64
91. V. Vejvoda-I. Mirnik, Vijesti muz. i konz. Hrv. XXI (1972), broj 6, str. 34-36
92. Neobjavljeno
93. M. Bulat-K. Minichreiter, Arheol. pregled 15, 1973, str. 54-56
94. N. Majnarić-Pandžić, Arheol. pregled 15, 1973, str. 25-126
95. Neobjavljeno
96. Arheol. pregled 16, 1974, u štampi
97. Z. Marković, Glasnik slavonskog muzeja 27, 1975, str. 15

98. Arheol.pregled 16, 1974, u štampi
99. Neobjavljeno; zahvaljujem Z.Markoviću na podacima
100. J.Brunšmid, Hrvatske sredovječne starine, VHAD n.s.VII, 1903./4., str. 31-32
101. S.Ercegović, Neobjavljeni grobni nalazi iz Bijelog Brda, Starohrv.prosvjeta serija III,svezak 6, 1958, str.165 dalje
102. V.Celestin, Neolitska naseobina kod Osijeka, VHAD n.s.II, 1897, str.104-109
103. M.Hoernes.Prähist.Miszellen,Wien.Präh. Ztschr.IV,1917, str. 40-41
104. Darnay K., A Daljai urna temetö, Archaeol.Ertes. 23/1,1903, str. 30-37
105. V.Hoffiller, Corpus vasor.antiqu.-Yugoslaviae, Fasc.2,1938.
106. R.R.Schmidt, o.c.
107. Ibid., str.127-131 (za iskopavanje i slojeve u Sarvašu); S.Dimitrijević, Sopotsko-lendelska kultura,Zagreb 1968, str.26 (za dokumentaciju)
108. Osj.zbor.IV, 1954,str.170; Osj.zbor.V,1956, str.237; Z. Vinski, Republika god.XII, broj 2, 1956, str.20
109. F.Ivaniček,Istraživanje nekropole ranog srednjeg vijeka u Bijelom Brdu Ljetopis JAZU 55, 1949, str.111-144; Z.Vinski, Prethodni izvještaj o arheološkim značajkama elemenata materijalne kulture nađenih pri iskapanju nekropole ranog srednjeg vijeka u Bijelom Brdu siječnja 1948. godine, isto str. 225-238
110. Z.Vinski-K.Vinski-Gasparini,Gradište u Mrsunjskom lugu, Zagreb 1950.
111. K.Vinski-Gasparini-S.Ercegović,Ranosrednjevjekovno gradište u Brodskom Drenovcu, VAM 3. serija 1 (1958),str.129 dalje
112. Z.Vinski,Prethodni izvještaj o iskapanju nekropole na Lijevoj Bari u Vukovaru 1951.- 1953.godine,Ljetopis JAZU 60, 1955. (za 1953.), str. 231-255
113. D.Pinterović,Povijest Našica,Osj.zbor.IV,1954.str.51-68; I.Mažuran, Arheološko iskapanje u Našicama, Osj.zbor.V, 1956, str.95-120
114. K.Vinski-Gasparini,Iskapanje prehistorijskog naselja u Belom Manastiru, Osj.zbor.V, 1956,str.5-36
115. A.Žugaj, o.c., str.10
116. B.Čečug-A.Dorn,G.Pilarić,Starohrvatska nekropola u Daraz-Bošnjacima kod Zupanje,Arheol.radovi i rasprave IV-V,1967, str.395-443
117. S.Dimitrijević,Archaeol.Yugosl.X,1969, str.52
118. S.Dimitrijević,Sopotsko-lendelska kultura,1968, str.13-20

119. S.Dimitrijević, Vinkovci 1966., str. 42-54
120. V.Vejvoda-I.Mirnik, Istraživanja prethistorijskih tumula u Kaptolu kraj Slavonske Požege, VAM 3.serije 5, 1971., str.183-210
121. K.Vinski, Pregled naučnih radova 1970, str. 139 dalje
122. B.Vikić-Belančić, Istraživanja u Vinkovcima 1966.godine, VAM 3.s.4, 1970, str. 159-176
123. M.Bulat, Arheol.pregled 12, 1970, str.42-43
124. D.Sokač-M.Bulat-G.Pilarić-Dr.J.Kallay, Rimska nekropola na Treštanovačkoj gradini, Požeški zbornik IV, 1973.str. 115-154
125. M.Šmaljcelj, Arheol.pregled 15, 1973, str.117-119
126. K.Minichreiter, Glasnik slavon.muzeja 25, 174, str.23-25
127. Neobjavljeno-po informacijama u dnevnoj štampi.